

**SENOJO VILNIAUS UNIVERSITETO
AKADEMINĖS BENDRUOMENĖS SKAITYBOS TYRIMAI:
ISTORIOGRAFIJOS ASPEKTAI**

ASTA KRAKYTĖ

Vilniaus universiteto Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: asta.krakyte@mb.vu.lt

Pastarąjį dešimtmetį skaitymo kultūros aspektai vis dažniau patraukia Lietuvos mokslininkų dėmesį, o lektologija, besiremianti psichologijos, tekstologijos, statistikos ir kitų mokslų tyrimais, plėtojasi kaip perspektyvi, savarankiška komunikacijos ir informacijos mokslų šaka¹. Minėtini su Lietuvos švietimo sistemos raida ir raštingumo problematika susiję Vytauto Berenio [8], Edvardo Gudavičiaus [20], Arvydo Pacevičiaus [37], [38] darbai, implikuojantys originalias Roberto Darntono, Rolfo Engelsingo, François Fureto, Henri Jeano Martino, Krzysztofo Migonio, Paulio Raabės, kitų XX a. mokslininkų teorijas², skaitymą vertinančių kaip vieną aukščiausių intelektualinės veiklos formų, analizuotiną gnoseologiniu, hermeneutiniu, semiotiniu ir kitais aspektais, siejančių jį su mentalitetu, individų sąmonės struktūros raida, tapatybės paieškomis. Tačiau nepaisant nepriklausomybės laikotarpiu gausėjančių skaitybos istorijos tyrimų, kurių pradžia Lietuvoje sietina su Michalo Eustachijaus Brensztejno (1874–1832) [49], Mykolo Biržiškos (1882–1962) [1], Levo Vladimirovo (1912–1999) [65] vardais, dar stokojama dėmesio atskirų visuomenės sluoksnių, socialinių grupių, o iš jų – Lietuvos švietimo ir mokslo institucijose gyvavusių bendruomenių, arba kultūrinio elito, skaitybos analizei. Be to, sovietinėje Lietuvoje atliktus tyrimus būtina peržiūrėti, patikimus istorinius faktus atskiriant nuo politizuotų, marksistinės ideologijos suformuotų vertinimų.

Kalbėdami apie skaitybą Lietuvoje XVI–XIX a., kultūrinio elito sąvoką neišvengiamai siejame su Vilniaus universiteto akademine bendruomene. Taigi straipsnyje aptaria-

¹ Teorinių darbų, tiriančių skaitybą kaip tam tikrą pažintinės veiklos rūšį arba komunikacijos sistemą, Lietuvoje yra paskelbę: Audronė Glosienė [19], Genovaitė Ivaškevičienė [21], Daiva Janavičienė, Vita Mozūraitė [34], Genovaitė Raguotienė [50], [51], Alvydas Samėnas [52] ir kt.

² Plačiau apie tai žr. [8].

mos šios bendruomenės skaitybos tyrimų kryptys ir esamos problemos. Išskirti reikšmingiausi šios problematikos darbai, plačiau komentuojami kai kurie svarbesni tiriamos bendruomenės skaitybos aspektai. Straipsnis parengtas remiantis istoriografijos metodu, jį papildant duomenų analize, sinteze ir apibendrinimu. Kadangi sąvokos *skaitymas* ir *skaityba* dėl gramatinės struktūros ir minimalaus reikšmių skirtumo gali būti vartojamos vienodai³, o mokslininkai, tikslindami jų turinį, pateikia pastaraisiais metais išryškėjusių naujų reikšmių atspalvių (*skaitymas* nusakomas kaip: 1. *specifinis žmonių bendravimas per spaudinius, rankraščius ir ženklus*⁴; 2. *tam tikro kultūrinio gyvenimo forma*; 3. *komunikacija, vykstanti per spaudą*, o *skaityba* – kaip *tam tikra veiklos rūšis arba sistema*⁵), remiantis lietuvių kalbos normomis ir mokslininkų rekomendacijomis, pamatiniam tyrimo objektui apibūdinti pasirinkta platesnioji *skaitybos* sąvoka, aprėpianti aktyvų skaitytojo ir lektūros santykį Vilniaus universiteto aplinkoje 1579–1832 m., tiriamą kartu su skaitymo sąlygomis, poveikiu, rezultatais, kitais skaitybos, kaip sistemos, struktūriniais elementais.

Siekdami išaiškinti, kas laikytina *senojo Vilniaus universiteto akademine bendruomene*, galime remtis *Lietuvių kalbos žodynu*, kur pateikiamos dvi žodžio *bendruomenė* reikšmės: 1. *istoriškai susiformavusi grupė žmonių, sujungtų tarp savęs gamybiniais santykiais, jungianti savo narius glaudžiau negu visuomenė, arba kolektyvas, kurį sieja bendri interesai*; 2. *augalų grupė, jų sambūris* [28, 752]. Pažymima, jog šią sąvoką vartojo lietuvių kultūros veikėjas Jonas Basanavičius (1851–1927) [60, 108], o rašytojui Antanui Baranauskui

³ Lietuvių kalbos vardažodžiai, padaromi su priesagomis *-imas (-ymas)*; *-yba (-ybos)*, priskiriami tai pačiai abstrakčių pavadinimų grupei [40, 50–69] [39]. Abi priesagos apibūdinamos kaip *lygiavertės*, teigiama, kad (šiuo atveju) jos *nesuteikia kamienui jokios papildomos reikšmės, o tik transponuoja jį iš vienos kalbos dalies į kitą* ir abi [40, 75]. Istoriskai žodžio *skaityba* reikšmė tapatinama su *skaitymais* tekstais, arba *lektūra* [29, 670], tačiau painiavos gali kilti dėl *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* teikiamos klaidinančios reikšmės – *skaitymo, jo organizavimo tyrimas*, nors greta yra ir tradicinė – *skaitymas, skaityti tekstai* [16, 697].

⁴ G. Raguotienės pateiktas *skaitymo* apibrėžimas [50]. Išplėtotas ir papildytas [51].

⁵ Anot G. Ivaškevičienės: *Mokslas, kuris tiria skaitybą kaip tam tikrą veiklos rūšį ir sistemą, siekdamas nustatyti jos struktūrą, savybes, funkcionavimo bei vystymosi dėsningumus, vadinamas lektologija* [21]. Taigi čia remiamasi lektologijos pradininkų nuostata, kad *skaityba* yra viena iš pažinimo ir bendravimo (komunikacijos) rūšių, kurios esmė – *aktyvus teksto informacijos įsisavinimas ir panaudojimas skaitytojo poreikiams bei interesams* [52]. Dar tiksliau ši sąvoka galėtų būti apibrėžta enciklopediniame žodyne *Knygotyra* (Vilnius, 1997), bet čia pateikiami tik *skaitybos psichologijos ir skaitybos sociologijos* apibrėžimai [19]. Reikia pažymėti, kad sunkumų gali kilti sąvoką *skaityba* verčiant į kitas kalbas, bet tokiais atvejais galima vartoti ir žodį *skaitymas*, nes daugelyje kalbų (pvz., anglų) jo reikšmių spektras platesnis negu lietuvių kalboje (*Didžiajame anglų-lietuvių kalbų žodyne* pateikiama arti dešimties žodžio *reading* reikšmių: 1. *skaitymas*; 2. *apsiskaitymas*; 3. *skaitytinys*; 4. *teksto variantas, kita redakcija / formuluoė ir t. t.* [44, 741]).

(1835–1902) [60, 95–96] buvo įprastas netgi veiksmažodis *bendruoti*⁶, tiesiogiai sietinas su minėtu abstrakčiuoju daiktavardžiu. *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* šio žodžio reikšmės formuluojamos kitaip – nurodoma, kad *bendruomenė* yra: 1. *gamybiniais ir kitais santykiais susijęs gyvenimas, kolektyvas*; 2. *tam tikra kolektyvine veikla pasižyminčių gyvūnų uždara grupė* (biologijoje) [16, 79]. Remiantis šiomis reikšmėmis, sąvokos apibrėžimą galima patikslinti: *bendruomenė* – *tam tikra kolektyvine veikla pasižyminti ir tam tikrų santykių siejama visuomenės dalis arba grupė*. Vadinas, *universiteto bendruomenė* – *bendros, aukštojo mokslo studijas aprėpiančios veiklos jungiama visuomenės dalis arba grupė*, todėl *senojo Vilniaus universiteto akademinė bendruomenė* – *visuomenės dalis arba grupė, dalyvavusi Vilniaus jėzuitų akademijos, arba universiteto, studijų procese 1579–1832 metais*.

Kadangi akademijos užuomazgos istorikų sutartinai siejamos su 1570 m. Vilniuje įsteigta jėzuitų kolegija [13, 13], tiriamo laikotarpio pradžią galima devyneriais metais paankstinti. Tai nereiškia, kad (bent šio tyrimo atveju) bendruomenės ribas reikėtų išplėsti apimant visas Lietuvos provincijoje jėzuitų įsteigtas ir administruotas kolegijas. Jų tinklo būta plataus⁷, todėl toks tyrimas aprėptų didžiąją dalį iki XVIII a. Lietuvos teritorijoje sukurtos švietimo sistemos. Nepaisant to, kad Vilniaus jėzuitų akademijoje gyvavusi bendruomenė buvo atvira ir mobili (filosofijos magistro laipsnį apgynę bendruomenės nariai dažnai tęsdavo studijas, kai įgydavo pedagoginės patirties dėstydami žemesnėse kolegijų klasėse), skaitybos situacijos tyrimai žemesnio lygio mokyklose svarbūs tiek, kiek jie pateikia duomenų apie tiriamos bendruomenės narių pamatinį skaitymo gebėjimų lygį ir atskirų tokiose kolegijose dirbusių, bet kitais biografiniais faktais su Vilniaus universitetu susijusių asmenų skaitymo interesus, lektūrą ir kt. Atskiros dėmesio reikalaujanti skaitybos situacija kunigų seminarijose ir Kilmingųjų kolegijoje, o nuo pagrindinio tyrimo neatsiejama dalį sudarytų Vilniaus universitete studijavusių eksternų⁸ skaitybos būklės įvertinimas.

Jėzuitų švietimo sistemos ir Vilniaus akademijos organizacinę struktūrą yra detaliai ištyręs žymus lenkų istorikas Józefas Bieliński [1848–1926] ir išleidęs trijų tomų Vilniaus universiteto istoriją *Uniwersytet Wileński (1579–1831)* (Kraków, 1899) [9], tačiau šiame darbe sukauptus duomenis spėjo papildyti naujesni Lietuvos ir Lenkijos mokslinin-

⁶ Dabartinėje lietuvių kalboje jo funkcijas atlieka žodžiai *bendrauti*, *draugauti* [28, 752].

⁷ Istorikai teigia, kad 1618 m. vien Lietuvos provincijoje buvo 56, 1648 m. – 111 jėzuitų kolegijų [63, 49].

⁸ Eksternus sudarė šlėktos, miestiečiai, akademijoje studijavę kitų vienuolių ordinų klierikai ir kunigai [63, 57].

kų darbai. Minėtinas informatyvus Mariano Banaszeko straipsnis [*Reformacija ir katalikiškoji reforma Vilniaus diecezijoje (1527–1591)*] [2], straipsnių rinkinys [*Jėzuitų ugdymo menas*] (Kraków, 1995) [23] ir kt. Remdamasis pirminiais istoriniais šaltiniais, šiuos klausimus analizavo Ludwikas Piechnikas [41]–[43]. Svarbios jo pastabos apie centralizuotą organizacinę universiteto struktūrą, atitikusią *Collegium Romanum* ir kitų to meto Europos universitetų modelį⁹ [41, 63–64]. Skaitybos specifiką akademijoje suvokti padeda išsamus humanistinių studijų modelio apibūdinimas [41, 79–104]; dėstomų dalykų programų analizė [41, 119–126]; teologijos studijų turinio, metodų pristatymas [41, 139–145]. Analizuojant šį veikalą, išryškėja vienas iš esminių uždavinių – aptariant akademinės bendruomenės skaitybos specifiką atsižvelgti į tai, kad šioje aplinkoje skaityba buvo itin glaudžiai susijusi su mokymo ir mokymosi procesais, taigi neturėtų būti tiriama ir vertinama nuo jų atsietai. Tą pačią problematiką atspindi Lietuvos istorikų Edvardo Gudavičiaus, Algirdo Šidlausko, Arnoldo Pirockino, Mečislovo Jučo darbai [45; 63]. Juose aptariami Vilniaus akademinės bendruomenės raidos etapai, aiškinant tokius aspektus kaip dėstomosios ir gimtosios kalbos santykis¹⁰, *Ratio studiorum*¹¹ praktinis taikymas [63, 53]. Pabrėžiama jėzuitų tolerancija (studentai buvo gerbiami nepaisant jų tikėjimo¹², tautybės, socialinio sluoksnio¹³); pateikiama vertingų faktų apie universiteto studentų skaitymo gebėjimų ugdymą per paskaitas, profesorių lektūrą. Ir nors duomenys kiek išsklaidyti, juos sutelkus, galima susidaryti kone visą tiriamos bendruomenės skaitybos vaizdą iki pat universiteto uždarymo, paskelbto Rusijos caro dekretu 1832 metais.

Tiriamo laikotarpio kultūrinės, socialinės, tikišinės situacijos suvokimą papildė Ingės Lukšaitės veikalas *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje* (Vilnius, 1999) [31]. Juolab kad Vilniaus akademinės bendruomenės skaitybą galima tinkamai įvertinti tiktai turint užtektingai žinių apie XIV–XV a. Europoje išplitusį reformacijos judėjimą. Juk pagrindiniai jėzuitų uždaviniai Lietuvos Didžiojoje Kuni-

⁹ Pagal steigimo privilegiją ir 1579 m. spalio 30 d. popiežiaus Grigaliaus XIII bulę apie Vilniaus kolegijos pakėlimą universitetu, remdamasis *Jėzaus draugijos įstatymais* (lot. – *Constitutio Societatis Jesu*), universitetui vadovavo ordino generolas, disponavęs teise skirti akademijos rektorių, pavaldų tik ordino generolui ir provincijolui [41, 63–64].

¹⁰ Dėstoma buvo lotynų kalba (kai kuriose pratybose vartota lenkų k.), svetimų kalbų mokymą palengvindavo su dvikalbiais tekstais leidžiamos evangelijos ir elementoriai [63, 44].

¹¹ Tai yra administracijos santykis su kita bendruomenės dalimi reglamentuojantis taisyklių rinkinys. Jame buvo apibendrintas *ne tik katalikų, bet ir protestantų pedagogikos patyrimas* [63, 53].

¹² Kaip teigia minėti autoriai, į kolegiją ir filosofijos fakultetą buvo priimami *ne tik katalikai, bet ir kitokio tikėjimo jaunuoliai (protestantai ir pravoslavai)* [63, 45].

¹³ Šią toleranciją liudija neturtingiems studentams įsteigtos bursos. Plačiau apie tai žr. [63, 60; 47].

gaikštystėje buvo sustabdyti Reformacijos plitimą; išgryninti katalikų tikėjimą ir jį pagrįsti naujausiais mokslo pasiekimais¹⁴ [63, 31]. Įdomus ir kiek ankstesnis, kolektyvinėmis kultūrologų Kazių Grigo, Vinco Kryževičiaus ir Ingės Lukšaitės pastangomis parengtas leidinys *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis XIII–XVII a.* (Vilnius, 1994). Čia publikuotos ištraukos iš *Jėzuitų mokyimo nuostatų* [30, 211]; *provincijolo instrukcijos Vilniaus kolegijos rektoriui* [30, 135–136] atskleidžia mokyimo ir skaitymo procesų sąsajas. Ištrauka iš paskaitų tvarkaraščių atspindi pagrindinę akademinio jaunimo lektūrą, skaitomą ir analizuojamą užsiėmimų metu (tai *Aristotelio Logika*, *Šv. Tomas Akviniėtis*, *Vergaros Prozodija*, *Verenijaus Sintaksė*, *Isokrato Kalba į Demoniką*, *Hebrajų kalbos gramatika ir Pasaulio sutvėrimas hebraiškai*, *Soarijaus Gramatika*, [...] *Julijaus Cezario Apie poezijos meną*, *Cicerono Apie draugystę*, *Vergilijaus Eneida*, *Cicerono Laiškai artimiesiems*, *Ovidijaus Laiškai iš Ponto*, rinktiniai *Cicerono Posakiai*, rinktinė *klasikų poezija*. *Kanizijaus Katekizmas (lenkiškas)*, *Ledesmos Katekizmas*, *graikų kalbos gramatika* [30, 137–140]. Iš šios medžiagos aiškėja, kad jėzuitai plačiai naudojo tokius skaitymo būdus (arba strategijas) kaip skaitymas balsu¹⁵, kartojimas, teksto analizė, deklamacijos ir kt. Tai įpareigoja daugiau dėmesio skirti publikacijoms, tiriančioms retoriką, dramą, mokyklinį teatrą ir kitas universitetinio gyvenimo apraiškas, susijusias su viešu tekstų skaitymu tam tikrai auditorijai.

Tokių darbų yra paskelbusi lenkų knygotyrininkė Irena Kadulskā, parengusi XVIII–XIX a. dramos ontologiją *Teatr Jezuwicki* (Gdańsk, 1997), muzikologė Jūratė Trilupaitienė, senosios lietuvių rašties tyrėja E. Ulčinaitė [59] ir kt. Panašius aspektus 1964–1994 m. yra tyręs Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys Paulius Rabikauskas (1920–1998). Mokslineuose straipsniuose, publikuotuose rinkinyje *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai* (Vilnius, 2002), jis analizavo ordino ugdytus idealus, akademinės bendruomenės sudėtį [48, 127–189], mokyimo procesus, naudotus vadovėlius [48, 191–333], mokyklinio teatro funkcijas ir repertuarą [48, 396–404]. Vilniaus akademinės bendruomenės skaitybos vaidą papildė ir kultūros istoriko Stanisławo Bednarskio darbas [*Lenkijos jėzuitų mokyklų nuosmūkis ir atgimimas*]¹⁶, kur analizuojamas Jėzaus draugijos krizės laikotarpis, ordino panaikinimas 1773 m. ir su tuo susiję akademinės bendruomenės mokymosi ir skaitybos pokyčiai. Veikalo vertę didina pateikti tyrimui naudoti šaltiniai [7, 514–519], oficialūs

¹⁴ Dar išsamesnę Jėzaus draugijos uždavinių Lietuvoje formuluotę pateikia E. Ulčinaitė. Žr. [58].

¹⁵ Tai – efektyvus būdas mokytis naujų kalbų, tačiau tyrėjų kartais nepelnytai vertinamas kaip neigiamas reiškinys.

¹⁶ Pirmą kartą išleistas Krokuvoje 1933 m., atsižvelgiant į temos aktualumą perspausdintas 2002 m. Žr. [7].

Lenkijos ir Lietuvos provincijų švietimo įstaigų dokumentai, atskleidžiantys jėzuitų kasdieninio gyvenimo terpėje vyravusius skaitymo įpročius ir dėsningumus [7, 494–609].

Tinkamai atrinkus aptartuose darbuose aptiktus duomenis, galima suformuoti gana tikslų tiriamos bendruomenės skaitybos vaizdą, bet specialių ir kryptingų šios problematikos tyrimų pradžia sietina su M. E. Brensztejno vardu. Apie 1925 m., tirdamas Vilniaus universiteto bibliotekos fondų turinį ir skaitytojų interesus XIX a., jis sėkmingai panaudojo bibliotekos prefekto Gottfriedo Ernesto Groddecko (1762–1825) [18] rūpesčiu pradėtus pildyti rankraštinius skaitytojams į namus skolinamų knygų registracijos žurnalus¹⁷ [12, 49], [12, 70–72] ir skaitytojų registracijos knygą¹⁸ [12, 128]. Remdamasis šiais šaltiniais ir 1814 m. bibliotekos taisyklėmis, M. E. Brenszteinas aptarė skirtingą skaitytojų padėtį (profesoriams, gimnazijų mokytojams, mokslo laipsnio siekiantiems universiteto studentams, medicinos ir senųjų kalbų besimokantiems jaunuoliams buvo leidžiama knygas skolintis į namus) [12, 71], lektūros įvairovę, atskleidė bibliotekininko ir skaitytojo bendravimo ypatumų. Taigi, tirdamas skaitybą kaip vieną iš sudėtinių universiteto bibliotekos istorijos aspektų, M. E. Brenszteinas apčiuopė svarbių XIX a. pradžioje susiformavusių tiriamos bendruomenės skaitybos bruožų.

Minėtai šaltiniais rėmėsi ir M. Biržiška rengdamas straipsnį *Iš senojo Vilniaus universiteto bibliotekos užrašų*, numatytą publikuoti Lietuvos TSR centrinės valstybinės bibliotekos¹⁹ direktoriaus Juozo Rimanto (1908–1973) [73] sumanytame leidinyje *Bibliotheca Lithuana*²⁰. Bet straipsnis, parengtas knygotyriminko Vytauto Jurgučio (1908–1993) [70], pakeistu pavadinimu išspausdintas tik 1984 m. teminiame mokslo darbų rinkinyje *Iš Lietuvos bibliotekų istorijos* [11]. M. Biržiška darbą rengė paskubomis ir, kaip įžanginiame žodyje nurodo J. Rimantas, rankraštis prieš spaudą turėjo būti peržiūrėtas bibliografo Vaclovo Biržiškos (1884–1956) [60, 174], kad būtų patikrintas ir pataisytas [11, 53]. Straipsnyje pateikta detali nedidelės skaitytojų grupės lektūros apžvalga pagal įrašus minėtame 1822–1826 m. žurnale²¹, 1805–1821 m. ir 1826–1836 m. žurnaluose [11, 53]. Dėl

¹⁷ *Dziennik pozyciania ksiąg z biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego zaprowadzony od dnia 15 Czerwca 1816* (įrašai nuo 1805 m. gegužės 10 d. iki 1821 m. gruodžio 30 d.) ir *Dziennik pozyciania ksiąg z biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego 1826* (nuo 1826 m. spalio 2 d. iki 1836 m. liepos 9 d.). Jie saugomi Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje.

¹⁸ *Wpisy Czytelnikow od 1822 roku* su (įrašai nuo 1822 m. kovo 20 d. iki 1825 m. vasario 3 d.). Saugoma ten pat.

¹⁹ Tai yra – *Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos*, tiksliau – Lietuvos, tuo metu buvusios Sovietų Sąjungos sudėtyje, centrinė valstybinė, o dabar – *Lietuvos Respublikos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*.

²⁰ Dėl prasidėjusio karo rinkinys liko neišleistas.

²¹ Vilniaus universiteto bibliotekai gražintame iš Čartoriskių archyvo Krokuvoje.

šaltinių specifikos M. Biržiška apsiribojo įdomesnių fragmentų analize, atidžiau tirdamas Simono Daukanto (1793–1864) [69], Kajetono Nezabitauskio (1800–1876) [72], Simono Tado Stanevičiaus (1799–1848) [60, 71], keleto kitų skaitytojų apsilankymų bibliotekoje dažnumą ir lektūros sudėtį [11, 60–63]. Šio šaltinio analizė leido M. Biržiškai pratęsti M. E. Brensztejno tyrimų kryptį, kuri būtų galėjusi duoti ir svaresnių rezultatų, jeigu įprasto gyvenimo nebūtų pertraukęs karas. Nepaisant tokių aplinkybių, šis darbas vertingas kaip bandymas sudominti visuomenę XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios Vilniaus akademinės bendruomenės gyvenimu, atskleisti, *ką prieš šimtą metų skaitė universiteto žmonės, profesoriai ir studentai, kuriuos veikalus naudojo savo specialybės paskaitoms rengti ar studijoms, kvotimams rengtis, pagaliau ir nebe universitetiniam darbui*. Logiška ir jo pastaba, kad tai, kas buvo suregistruota skaitytojų žurnaluose, *ne visą terodo universitetinę lektūrą, nes universiteto visuomenė ne vien universiteto bibliotekos knygomis tesinaudojo: profesoriai turėjo didesnius ar mažesnius savus knygų rinkinius, studentai ir mieste gaudavo knygų, populiariesnės per rankasėjo* [11, 54]. Darbas reikšmingas vertingo istorinio šaltinio panaudojimu ir įdomios tyrimų krypties pristatymu. Pritarimo vertas buvo ir M. Biržiškos raginimas žurnalą *ištisai išspausdinti* [11, 54].

Dar kartą tuos pačius šaltinius analizavo Vilniaus universiteto profesorius L. Vladimirovas. Nors mokslinių interesų platumas neleido ilgam sustoti ties skaitybos problematika, kai kurie klausimo aspektai atsispindi jo straipsniuose [65] ir Vilniaus universiteto bibliotekos istorijoje [66]. Skaitybą L. Vladimirovas siejo su abonementu, fondų komplektavimo, skaitytojų aptarnavimo problemomis [66, 82–87]. Deja, XIX a. duomenys interpretuoti remiantis marksistine ideologija, ieškota sovietinės epochos dvasių atitinkančių faktų ir suformuluota kiek abejotina (bet, matyt, vienintelė tuo metu galima ir sovietinio mokslo istorijai priimtina) išvada: *Jei iki 1803 metų daugiausia buvo skaitomi bažnyčios tėvai, tai po to juos išstumia prancūzų enciklopedistai ir švietėjai, ižymusis švietėjas demokratas Ruso, feodalinio obskurantizmo bei religinių prietarų negailestingas griovėjas Volteras, materialistai Didro ir Lametri, taip pat dabartinio gamtos mokslo pagrindėjai genialusis Lomonosovas ir Niutonas, Kiuvje ir Laplasas* [66, 34]. Tyrėjo laisvę riboja tuometinė politinė situacija. Autorius pabrėžia ypatingą akademinės bendruomenės domėjimąsi revoliucine *dekabristine literatūra* [66, 35], nors universitete visada buvo domimasi įvairių krypčių filosofinėmis teorijomis ir naujomis mokslo idėjomis [48, 191–334], o humanistinės pasaulėžiūros ir Jėzaus draugijos narių autoriteto įtaka bendruomenės gyvenimui buvo jaučiama iki pat universiteto uždarymo [48, 239–242; 7].

Vidurio Europoje įsigalint demokratijai, skaitybos tyrimai suaktyvėjo, o Vilniaus akademinės bendruomenės skaitybos vertinimas kito [65, 85–86]. Gerų rezultatų pasiekė lenkų knygotyrininkai Maria Barbara Topolska, Bogumiła Kosmanowa, Anna Żbikowska-Migoń

[71, 124–151]. Įdomūs knygotyrininkės Krystynos Bednarskos-Ruszejowos darbai: monografija [*Knygos ir jų skaitytojas Vilniuje XIX amžiaus pradžioje: Knygų skolinimo iš Vilniaus universiteto bibliotekos žurnalas...*] *Bücher und ihre Leser in Wilna am Anfang des 19. Jahrhunderts...* (Frankfurt, 1996) [5] ir Vilniaus universiteto mokslo darbuose paskelbti straipsniai – *Šviečiamąjo amžiaus mokslininkų skaitybos tyrimų metodologija* ir [*Knygos nuo antikos iki Apšvietos, kurias buvo pasiskolinę Vilniaus profesoriai iš universiteto bibliotekos 1805–1816 metais*]. Be statistikos, pagrįstos minėtų žurnalų įrašų bibliografinė-bibliologinė analize (*aktyviausi bibliotekos skaitytojai per metus perskaitydavo apie 8 tomus; dauguma veikalų buvo skolinti profesiniams tikslams; daugiausiai profesoriai skaitė užsienyje leistų knygų, tai yra vokiškų ir prancūziškų arba vokiečių ir prancūzų autorių veikalų lotynų kalba [...]; chronologiškai dominuoja XVIII a. antrosios pusės knygos; neįprastai ilgas yra knygų skolinimosi laikas*²²) [4, 54–55], čia pateikimas ir apibendrinimas²³. Jis mažai koreguoja M. Biržiškos teiginius, tačiau svarbu nepamiršti, kad abiem atvejais mokslininkai pasirinko jiems prieinamą analizės būdą, todėl rezultatų panašumą lėmė duomenų fragmentiškumas. Taigi šie darbai tik iš dalies atspindi XIX a. pirmosios pusės Vilniaus akademinės bendruomenės skaitymo interesus, bet K. Bednarskos-Ruszejowos panaudotas tyrimo būdas galėtų būti taikomas ir kito laikotarpio skaitybos analizei, aptikus daugiau panašaus pobūdžio dokumentų.

Deja, iš ankstesnio laikotarpio tokių šaltinių nelikę arba nežinoma, todėl norint išsiaiškinti, ką, kaip ir kodėl Vilniaus universiteto profesoriai ir studentai skaitė XVI–XVIII a., reikia ieškoti kitų kelių ir metodų. Kai kurie iš jų nurodyti K. Bednarskos-Ruszejowos straipsnyje *Šviečiamąjo amžiaus mokslininkų skaitybos tyrimų metodologija* [6], kur remiantis Stanisławo Siekierskio, Michała Głowinskio, Kazimierzo Piekarskio darbais [6, 9–13] konstruojamas universalus modelis, leidžiantis išvengti klaidų istoriniuose skaitybos tyrimuose. K. Bednarskos-Ruszejowos nuomone, tokiam tyrimui svarbiausia aprėpti būtinų šaltinių visumą, kurią ji pateikia pagal kintančio patikimumo skalę. Autorės nuomone, vertingiausi būtų visi rašto darbai, mat *skaitymo įtaka išryškėja užuominose originalių darbų turinyje, pratarmėje, savų darbų pratarmėse įvairiems leidimams, [...] išvadose, nuorodose, [...] bibliografiniuose sąrašuose. Prie jų šlietųsi konspektai [...]; mokymo programos, paskaitų tekstai, studentų paskaitų užrašai, vertimai, parafrazės, transkripcijos,*

²² Pažodinis A. Krakytės vertimas iš anglų kalbos.

²³ Žurnalas nepateikia patikimo profesorių skaitymo interesų vaizdo, nes jie galėjo skolinti knygas kitiems asmenims [...], be to, jie turėjo asmeninius knygų rinkinius ir galėjo naudotis kitomis miesto arba regiono bibliotekomis; nepaisant to, tai yra įdomi galimybė tirti knygos cirkuliaciją Vilniaus akademinėje bendruomenėje ir Lietuvos, Lenkijos bei Vakarų Europos mokslinės minties percepciją [4, 54–55]. Pažodinis A. Krakytės vertimas.

parodijos, stilizacijos, vertimų dedikacijos [...], redakciniai darbai [...], literatūrinės ir mokslinės recenzijos²⁴ [6, 7–8]. Sąrašo pabaigoje paliekama *knygų kolekcija* kaip *potenciali*, o ne reali lektūra, išduotų leidinių registravimo knygos [6, 10] ir kt. Tačiau net lengvai pasiekiamų rankraščių tyrimas reikalauja specialaus pasiruošimo²⁵, todėl mažai tyrėjų, kurie netgi idealiomis sąlygomis aprėptų ir kokybiškai ištirtų tokią šaltinių gausą. Nepaisant šios maksimalistinės, sunkiai įgyvendinamos skaitybos istorijos tyrimų programos, vertingas yra K. Bednarskos-Ruszajowos raginimas *perimti kitų disciplinų metodus*²⁶. Taigi, bent iš dalies laikydamiesi mokslininkės rekomenduotos schemos, daugiausia dėmesio turėtume skirti Vilniaus universiteto akademinės bendruomenės rankraštinių ir publikuotų mokslo darbų (disertacijų, vadovėlių, paskaitų konspektų, mokslinių traktatų) ir literatūrinių tekstų tyrimams.

Autorių, nuosekliai analizavusių šį įvairialypės medžiagos masyvą pačios bendruomenės skaitybos požiūriu, nėra, bet naudingų duomenų galima gauti ir iš kitokio pobūdžio darbų. Minėtina Kazimierzo Puchowskio monografija *Edukacja historyczna* (Gdańsk, 1997) [47], kur autorius, tirdamas minėtą paveldą, atidžiai fiksuoja, kokie tekstai buvo naudojami istorijos mokymo procese (skaitomi ir analizuojami užsiėmimų metu), kokie autoriai veikė Abiejų Tautų Respublikos istorijos profesorių teorines pažiūras, erudicijos lygį, santykį su istorijos dalyku ir kt. Panašaus pobūdžio yra Vilniaus universiteto profesoriaus R. Plečkaičio *Lietuvos filosofijos istorija* (Vilnius, 2004). Autorius detaliai aprašo filosofijos istorijos šaltinius (rankraštinius filosofijos kursus, Lietuvos ir kitų provincijų metinius jėzuitų katalogus, disputų tezes ir kt.) [46, 17–20], naudingus skaitybos istorijos tyrėjui. Aiškindamas laipsnišką krikščioniškosios intelektualinės kultūros elementų įsitvirtinimą Lietuvoje, R. Plečkaitis užsimena apie nacionalinio kultūrinio elito susiformavimą [46, 31–55] jį siedamas su jaunimo studijomis Vakarų ir Vidurio Europos universitetuose, jėzuitų švietimo sistemos ekspansija į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę [46, 58–66] ir visuomenės mąstymo pokyčius inspiravusiu humanizmo idėjų gajumu [46, 224–262]. Su skaitybos problematika susiję skyriai, dedikuoti scholastinei ir naujųjų laikų filosofijai; autoriaus pastabos apie lanksčią Jėzaus draugijos švietimo politiką ir mokslo sistemą,

²⁴ Mažiau patikimi, autorės manymu, *draugų albumai, filoteka*, pastabos apie perskaitytas knygas susirašinėjimuose, dienoraščiuose ir memuaruose; ataskaitos apie akademines keliones [6, 8–9]. Prie šios grupės K. Bednarska-Ruszajowa priskiria ir marginalijas, po jų nurodomi bibliotekų aprašymai ir katalogai kaip atspindintys skaitymo interesus, svetimų kalbų mokėjimą [6, 9].

²⁵ Aiškindamas filosofijos istorijos tyrimų netolygumo priežastis Lietuvoje, šiuos sunkumus vaizdžiai apibūdina Romanas Plečkaitis [46, 24].

²⁶ Kaip teigia autorė, tyrimo kokybę pagerina *turinio analizės ir spaudos agentūrų perduodamų žinių turinio analizės, archyvinis ir biografinis, sociologinių dokumentų analizės, spaustuvių, bibliografinis ir funkcinis metodai* [6, 13].

bendruomenės nariams suteikiančią laisvę ginti savo požiūrį į kebias filosofines problemas [46, 267]. Analizuodamas rankraštinius filosofijos paskaitų konspektus, jų teiginius lygindamas su tuometinėje Europoje vyravusiomis filosofinėmis idėjomis, R. Plečkaitis suteikia galimybę kalbėti apie tiriamos bendruomenės narių skonį, su lektūra susijusius polinkius, ypatingus skaitymo ir mąstymo gebėjimus. Šiam tikslui gali būti pravarčios krašto kultūriniam elitui atstovaujančių istorinių asmenybių biogramos, kur taip pat užčiuopiama jų skaitymo interesų [46, 684–703]. Panašių tiriamo klausimo aspektų galima aptikti ir kiek anksčiau publikuotame paprastesnės struktūros Romano Darowskio darbe [*Filosofija jėzuitų mokyklose XVI amžiuje*] (Kraków, 1994) [17].

Aptartų publikacijų sąrašą galėtų papildyti tekstologiniu metodu grįstas Tomo Veteikio darbas *Graikų kalbos studijos ir graikiškoji kūryba Lietuvoje XVI–XVII amžiuje* (Vilnius, 2004), kur per graikų kalbos mokymą T. Veteikis atskleidžia jėzuitų švietimo modelio įgyvendinimą Vilniaus universitete. Pabrėždamas universiteto profesorių humanistinį išsilavinimą [61, 46], išskirtinį dėmesį jis skiria Žygimanto Liauksmo (Lauxmin, 1596/97–1670) ir Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus (Sarbievius, 1595–1640) skaitymo interesams, teigdamas, kad M. K. Sarbievijus buvo išanalizavęs (taigi perskaitęs) ne tik antikos, bet ir *Renesanso teorijas* [61, 164], savo veikaluose rėmėsi: *Marsiglio Ficino Platono dialogų vertimais ir komentarais* [61, 200], buvo susipažinęs su *Skaligerio* (Guilio Bordone della Scala, 1484–1558), *Jokūbo Pontano* (Jakobus Spanmüller), *Marco Girolamo Vidos* teoriniais veikalais [61, 164–204], italų ir prancūzų poetų *Dante's Alighieri'o*, *Francesca's Petrarca's*, *Giambatista's Marino's*, *Guido Cassoni*, *Pierre'o Ronsard'o* kūriniais [61, 174]. Panašiai autorius apibūdina ir Ž. Liauksmo skaitymo interesus, įrodydamas, kad ir jam buvo žinomi *Johano Sturmo*, *Gerhardo Vosijaus* veikalai [61, 61].

Be to, T. Veteikis pateikia vertingų detalių, padedančių geriau suvokti akademinės bendruomenės, kaip skaitymo procesuose dalyvaujančio kolektyvinio subjekto, ypatybes: *Po filosofijos studijų prasidėjęs pedagoginis darbas kartu buvo ir studijų tąsa [...]; Perskaitę kursą jauni pedagogai būdavo siunčiami vis į kitą kolegiją* [61, 159]. Taigi atskleidžiama, kad studento tapsmas profesoriumi buvo laipsniškas; gebėjimai buvo ugdomi nuosekliai [61, 55], formuojant išsilavinusį, savarankišką skaitytoją, gebantį skaityti trimis keturio mis kalbomis, tikslingai pasirinkti lektūrą, ją analizuoti, vertinti ir rezultatyviai panaudoti profesinėms reikmėms²⁷. Autorius nurodo, kad Vilniaus akademijoje skaitytojo skonį

²⁷ Apibūdindamas to meto skaitymo aplinką Vilniaus universitete, T. Veteikis teigia, kad čia *eilės ir prakalbos skambėdavo pradedant ir užbaigiant mokslo metus, taip pat per svarbiausias religines kalendorines šventes [...], be to, kas mėnesį vykdavo viešos deklamacijos, savotiški konkursai, o patys ranka rašyti tekstai būdavo iškabinami ant kolegijos, akademijos sienų* [61, 66], t. y. pateikiami viešam skaitymui.

formavo tokia lektūra kaip *Skapulos*, *Jono Licinijaus Nemislovijaus*, *Saliarono Risinskio sentencijų rinkiniai*, *Heliodoro Etiopiniai pasakojimai*, *Teognido Elegijų rinkiniai*, *Plutarcho*, *Juozapo Flavijaus istorija* [61, 51–59] ir kt., netiesiogiai atskleidžia, kad mokydami naujos (t. y. graikų) kalbos jaunuoliai įveikdavo keletą skaitymo kokybės tarpinių, žengdami nuo gramatikos pagrindų suvokimo iki kritinės teksto analizės [61, 53–55]. Išplėsdamas tyrimų lauką T. Veteikis atskleidžia XVIII a. išryškėjusius universiteto mokymo ir skaitymo procesų pokyčius: lotynų ir graikų kalbų pozicijos susilpnėjimą; prancūzų ir kitų naujų kalbų bei literatūros šiomis kalbomis įsitvirtinimą, susijusį su pijorų ordino įtaka krašto švietimo sistemai [61, 66].

Pastarieji teiginiai nėra išplėtoti, bet spragas, susijusias su bendruomenės skaitybos pokyčiais XVIII a. pabaigoje – XIX a. pirmojoje pusėje, galima užpildyti darbais, atliktais naudojant bibliografinį ir biografinį metodus. Tam tikra potenciali akademinės bendruomenės lektūros dalis ir su ja susijusi problematika aprėpiama Daivos Narbutienės monografijoje *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškoji knyga* (Vilnius, MMIV). Minėtinas Radosławo Cybulskio darbas [*Józefas Zawadzki – knyginkas, spaustuvinkas, leidėjas*], kur iš statistikai apdorotų duomenų apie 1816–1822 m. leidinius matyti, kad, net ir sumažėjus jėzuitų įtakai, mokymo turinys ir skaitomų vadovėlių pobūdis keitėsi nedaug [15, 79]. Be šioje spaustuvėje išleistų knygų viseto, vertingas autoriaus bandymas sukurti šios lektūros adresato portretą ir jo pokyčius XVII a. antrojoje pusėje [15, 133–140]. Tačiau, žvelgiant į atskirus tiriamos bendruomenės skaitybos aspektus, nors esama tiriamųjų problemų bendrumo, pastebimi nemaži skirtumai. Autoriai skirtingai apibūdina to meto visuomenės ir jos sluoksnių raštingumo lygį Lietuvos teritorijoje [20], [38; 46, 559–570], skaitymo tyliai ir balsu santykį, cenzūros ir kitus klausimus, itin svarbius, siekiant objektyviai įvertinti senojo Vilniaus universiteto akademinės bendruomenės skaitybą. Kadangi tiriamos bendruomenės lektūros visumą sudarė Lietuvos spaustuvėse leidžiamos ir iš užsienio atsivežamos knygos²⁸, tokių šaltinių kaip *Bibliografia polska* (Kraków, 1870)²⁹, *Vilniaus akademijos spaustuvės leidiniai* (Vilnius, 1979), XVII ir XVI amžių *Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas* (Vilnius, 1998 ir 2002), *XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos* (Vilnius, 1998) ir kt. tyrimas skaitybos istorijos požiūriu galėtų duoti naujų vertingų rezultatų.

Kaip leidinių įvairovėje orientavosi išsilavinęs to meto skaitytojas, priklausantis kultūriniam elitui, atskleidžia Dariaus Kuolio monografija *Asmuo, tauta, valstybė Lietuvos*

²⁸ Plačiau apie tai yra rašęs E. Gudavičius [20, 227–251], E. Ulčinaitė [58].

²⁹ Sumanyta Karolio Estreicherio (1827–1908) [67, 246–247]. Jo paties parengtas paskutinis (t. 22) išleistas 1908 m.

Didžiosios Kunigaikštystės istorinėje literatūroje (Vilnius, 1992), kur pateikta išsami Vilniaus universiteto profesoriaus Alberto Vijūko-Kojelavičiaus (Kojałowicz, 1609–1677) [60, 28] kūrybinio palikimo analizė ir per ją ryškėjanti skaitymo interesų ir filosofinių pažiūrų raida [26, 178–250]. Senojo Vilniaus akademinės bendruomenės skaitybai skirtas ir Kristinos Svarevičiūtės darbas: *Graikų kalba spausdintos knygos Vilniaus universiteto bibliotekoje* [55], kur autorė bando išsiaiškinti, kokią vietą šios knygos užėmė studentų ir profesūros gyvenime, pažymi, kad daugelis galėjo būti naudojamos kaip mokymo priemonės, tai yra bendruomenės nariai jas skaitė per užsiėmimus, o gal ir laisvalaikiu (mat tokių tekstų analizė reikalauja išankstinio pasirengimo). Prie šio tyrimo šlietusi Stasės Matulaitytės darbas *Senoji Vilniaus universiteto astronomijos observatorija ir jos biblioteka* (Vilnius, 2004). Viename iš priedų pateiktas iš astronomijos profesoriaus Jono Śniadeckio (Jan Śniadecki, 1756–1830) asmeninio rinkinio bibliotekai atitekusių knygų sąrašas [32, 386–396] leidžia (bent iš dalies) tirti jo skaitymo įpročius ir interesus. Naudingos istoriografinės medžiagos, susijusios su skaitybos situacija universiteto aplinkoje, pateikia Henrykas Baranowski [3, 117–127]. Lietuvos švietimo istorijos ir pedagoginės minties tyrimų yra atlikę Jurgis Lebedys (1913–1970) [60, 305], Marcelinas Ročka (1912–1983) [60, 301–302]. Apie universiteto auklėtinius, mokslo darbuotojus rašė Vladas Drėma (1910–1995) [64, 137–138], Libertas Klimka, Vytautas Bogušis ir kt. Gausu biografinio pobūdžio darbų, skirtų ryškiausioms su Vilniaus universitetu susijusioms asmenybėmis: Martynui Smigleckiui (tarp 1562 ir 1564–1618), Aronui Aleksandriui Olizarovijui (1618–1659), Jeronimui Stroinovskiui (Hieronym Stroinowski, 1758–1815), Augustui Liudvikui Bekiu (August Ludwicz Becu, 1771–1824), Josephui Frankui (1771–1842) ir Johannui Peteriui Frankui (1745–1821), kitiems profesoriams³⁰, tačiau šios medžiagos nepakanka suformuoti vientisą tiriamos akademinės bendruomenės skaitybos vaizdą, nes moderniuose biografiniuose darbuose retai skiriama dėmesio skaitybos ypatybėms. Kaip pavyzdį galima pateikti Lenkijos mokslų akademijos Istorijos instituto leidžiamą biografinį žodyną *Polski słownik biograficzny*, Ludwiko Grzebieńio parengtą [*Jėzuitų enciklopediją*] *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1656–1995* (Kraków, 2004) ir kt., kur gausu medžiagos apie senojo Vilniaus universiteto bendruomenės narius, bet duomenų apie jų skaitymo interesus nedaug³¹. Be to, daugiausia tirti iškilūs, Lietuvos

³⁰ Duomenys pateikti pagal tęstinę, nuo 1939 m. leidžiamą bibliografijos rodyklę *Vilniaus universitetas* [62].

³¹ Idealus tokios situacijos pavyzdys – Jerzjo Śmigielskio ir Adamo Wrzoseko straipsnis apie Vilniaus universiteto medicinos profesorių Wincentą Onufrą Genergoriuszą Herberską (1783–1826) [54]: aptariamos jo studijos, profesinė veikla, o apie skaitymo interesus nutylima.

ir Europos mokslo raidai nusipelnę mokslininkai, o apie daugelį kitų bendruomenės narių biografinių duomenų turima mažai. Kiek kitokia situacija XX a. pradžios biografinėse enciklopedijose ir žodynuose, bet šie leidiniai kol kas nesulaukė deramo skaitybos istorijos tyrėjų dėmesio.

Susidūrus su tokiais sunkumais, galima analizuoti darbus, skirtus akademinės bendruomenės narių asmeniniams knygų rinkiniams ir pačios institucijos, tai yra jėzuitų akademijos bibliotekos, tyrimams. Tiesa, K. Bednarska-Ruszejowa nemanė ši kelių esant rezultatų [6, 9–10], nes tokių bibliotekų ir knygų rinkinių išlikę nedaug [6, 13]. Bet tiriamasis atvejis ypatingas – Vilniaus jėzuitų akademijos knygų rinkinys, komplektuotas edukacinėms bendruomenės reikmėms keletą šimtmečių, sudaręs svarbiausią jos skaitymo bazę, nepaisant daugelio negandų [66, 58], iki dabar saugomas Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyriuje³². Be to, 1956–1958 m. jis buvo atkurtas fondus papildant leidiniais, grąžintais iš Maskvos, Sankt Peterburgo, Charkovo, Kijevo bibliotekų [53, 123–124]. Rinkinys buvo suformuotas ne tik iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų ir Bažnyčios veikėjų donacijų, bet ir iš knygų, kurios XVI–XVIII a. buvo atsivežtos iš Vakarų Europos [57], o XVIII–XIX a. biblioteką papildė profesorių dovanotos, iš jų nupirktos knygų kolekcijos³³. Kai kurie leidiniai į biblioteką pateko vykdant profesorių testamentinę valią arba jiems išvykstant iš Vilniaus³⁴. Deja, donacijos buvo išskirstytos pagal tuo metu aptariamo rinkinio struktūrai būdingą teminį arba mokslo šakų principą, todėl ilgainiui sunyko ir išsibarstė. Iš Stepono Lauryno Bizijo (Bizio, 1724–1790) [24], A. L. Bekiu, kitų profesorių rinkinių dabar yra žinoma (fikuota) tik po kelias ar keliolika knygų. Kiek gausesnė Vladislavo Aleksandro Daukšos (Dauxa, 1677–1747) [56], Jono Juragos (Jan Juraha Giedroyć, 1700–1757) [35], Martyno Počobuto (Martin Poczubut, 1728–1810), kitų bendruomenės narių asmeninių bibliotekų likučiai. Su pirmosiomis bibliotekai atitekusiomis donacijomis išsamiai supažindino L. Piechnikas, tuo atskleidamas ir donatorių skaitymo interesus³⁵. Itin svarbus 1770 m. iš Poznanės į Vilnių atgabentos pirmojo Vilniaus jėzuitų kolegijos rektoriaus Stanisłowo Warszewickio (1529–1591) [67, 132] bibliotekos [41, 203–208] paminėjimas³⁶.

³² Rinkinio knygos pažymėtos istoriniu šifru *BAV* (t. y. *Bibliotheca Academiae Vilnensis*) ir tokiu pat antspaudu.

³³ Tarp tokių donacijų – 2000 tomų W. O. G. Herberskio biblioteka [12, 77]. Iš jos dabar žinoma apie 150 knygų, bet kruopščios jų registracijos nėra, todėl nuoseklus tyrimas kol kas neįmanomas.

³⁴ Tokiomis aplinkybėmis, kaip teigia M. Brenšteinas [12, 32], 1806 m. 1000 tomų biblioteka buvo nupirktą universitetui iš vokiečių matematiko, Vilniuje dėsčiusio teorinę mechaniką, mašinų mokslą ir technologiją, Karolio Christiano Langsdorfo (1757–1834) [64, 350–351].

³⁵ Apie tai rašė L. Vladimirovas, Alma Braziūnienė, kiti knygotyrininkai.

³⁶ Retai minima donacija, atskleidžianti, kad jėzuitai knygai teikė itin didelę reikšmę.

Taigi tiriamos bendruomenės skaitybos suvokimą papildytų profesorių asmeninių knygų rinkinių analizė, ypač jeigu ji būtų siejama su knygoje išlikusių marginalijų tyrimais³⁷, bet kol kas ištirti tik pavieniai šios bibliotekos fragmentai, įdomesni egzemplioriai, nes nustatyti įrašų autorystę dažnai keblu, ypač jei leidinys, iš privačios kolekcijos perkeltas į kitą skaitymo aplinką, buvo toliau intensyviai skaitomas³⁸. Tikėtina, kad platesni, kolekcijos visumą aprėpiantys darbai galėtų atskleisti dar ne vieną įdomų senojo Vilniaus universiteto akademinės bendruomenės skaitybos aspektą.

Būtina pažymėti, kad geros fizinės būklės, be marginalijų knyga neleidžia tvirtinti, kad ta knyga liko neskaityta arba buvo skaitoma mažai, – tai gali liudyti skaitytojo arba skaitytojų brandą ir pagarbą knygai. Apie skaitomų knygų parašėse ir tekste rašomas pastabas, kaip apie neigiamą, knygas žalojančią veiksnį, XIV a. rašė Richardas de Bury (apie 1287–1345). Jis teigė, kad *reikia saugoti knygas nuo tokių begėdžių jaunuolių, kurie vos išmokę rašyti tampa netikusiais nuostabiausių tomų komentatoriais, nes siaubingų raidžių prirašytos gražiausios knygos praranda savo naudingumą ir vertę* [14, CXI]. Yra pavyzdžių, liudijančių, kad Vilniaus universiteto profesoriams toks požiūris buvo artimas, natūralus³⁹, mat knyga jų laikyta ne vien daiktu, turtu, nuosavybe, bet ir vertinga, saugotina žmogaus būties apraiška dėl čia įamžintos patirties, žinių, mokslinio ar meninio teksto. Siekiant nustatyti, kaip tiksliai ankstesni savininkai vertino, kiek dažnai ir uoliai skaitė knygas, vėliau patekusias į Vilniaus universiteto biblioteką⁴⁰, būtų galima remtis jų laiškų, kitų archyvinių dokumentų analize⁴¹. Be abejo, šiais dokumentais savo tyrimus grindžia ir jau aptarti autoriai, tačiau stokojama specialių, būtent tiriamos akademinės bendruomenės skaitybą nagrinėjančių tokio pobūdžio darbų⁴². Artimiausiu metu situaci-

³⁷ Rinkinio proveniencijas yra tyrę: Vincas Kisarauskas (1934–1988) [32], A. Baziūnienė, A. Pavėčius ir kt. [62]. Daug dėmesio skirta didikams, bažnyčios veikėjams. Profesorių ir studentų įrašai analizuoti mažai.

³⁸ Tiriant skaitybos klausimus, marginalijos be nuosavybės įrašų (o jie aptinkami ne visada) yra mažai naudingos.

³⁹ Tausodami knygas, pastabas žymėjo subtiliai (dažnai pieštuku). Tokių pavyzdžių yra ir W. O. G. Herberskio, kitų profesorių knygose. Daugiau žinių apie požiūrį į knygą ir biblioteką galima rasti oficialiuose Jėzaus draugijos įstatuose, raštuose, jos narių teoriniuose svarstymuose. Tačiau šių klausimų analizei reikėtų atskiros tyrimo.

⁴⁰ Remdamiesi XX a. situacija Lietuvoje, negalėtume atmesti hipotezės, kad retkarčiais savininkai savo bibliotekas peržiūrėdavo ir atsisakydavo nereikalingų, neskaitytų leidinių (pvz., kai kurios iki dabar likusios nesupjaustytais lapais). Šiai situacijai artimi atvejai, kai bibliotekai knygas atiduodavo tarnybą baigę profesoriai [12, 32].

⁴¹ Ypač kai iš publikacijų sunku nustatyti panaudotų originalių tekstų ir enciklopedinių leidinių santykį.

⁴² Pavyzdžiui, galima tirti Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomą J. Sniadeckio 1805–1828 m. rankraščių rinkinį [74], jame atsiskleidžiančius skaitybos ypatumus, lyginti juos su kitais atvejais, ir pan.

ją gali koreguoti 2002 m. Lenkijos mokslininkų pastangomis pradėtas leisti vertingas Romos katalikų archyve saugomų rankraštinių dokumentų rinkinio (*Archivum Romanum Societatis Iesu*) sąvadas [10], galintis labai padidinti istorinio pobūdžio tyrimams reikalingų dokumentų panaudą. Kartu su Vilniaus akademijos bibliotekos, asmeninio profesorių kūrybinio palikimo, knygų rinkinių ir marginalijų tyrimais ši skaitybos istorijos kryptis minėtina kaip perspektyviausia. Į neišnaudotas skaitybos tyrimų galimybes turėtų atkreipti dėmesį skaitymo kultūra besidomintys Lietuvos knygotyriminkai ir bibliotekininkystės atstovai, kad ilgainiui, remiantis visais įmanomais tyrimais, atsisakant linijinio mąstymo⁴³ ir sovietmečiu išsiplėtotos vienintelės ir neginčijamos *tiesos* teigimo, būtų suformuotas tinkamas ne tik senojo Vilniaus universiteto akademinės bendruomenės, bet ir viso krašto daugiasluoksnės ir įvairialypės visuomenės skaitybos situacijos vertinimas.

Išvados

Išanalizavus literatūrą, susijusią su skaitybos senajame Vilniaus universitete problematika, pastebėta, kad patikimų duomenų bei netikėtų įžvalgų, leidžiančių plačiau suvokti pasirinktą objektą ir neišnaudotas jo tyrimo galimybes, yra ne tik knygotyros ir bibliotekininkystės, bet ir istorijos, filologijos, kitų mokslų darbuose. Reikšmingais laikytini M. E. Brensztejno, L. Piechniko, K. Bednarskos-Ruszajowos, E. Ulčinaitytės, R. Plečkaičio, D. Kuolio tyrimai, atskleidžiantys įvairius senojo Vilniaus universiteto akademinės bendruomenės skaitybos aspektus. Vertingi šiuose darbuose panaudoti metodai ir su akademinės bendruomenės skaityba susiję šaltiniai. Remiantis aptartais autoriais galima teigti, kad senajame Vilniaus universitete vykę skaitymo procesai buvo nulemti ne tik epochos situacijos, bet ir jėzuitų mokymo nuostatų, dėstomų dalykų programų. Lektūros įvairovei ir turiniui didelę įtaką turėjo dėstomoji lotynų kalba ir klasikinis trikalbis mokymo modelis, pakitęs XVIII a. dėl pijų ordino poveikio Lietuvos švietimo sistemai.

Iš nagrinėtų autorių darbų visumos išryškėja, kad senajame Vilniaus universitete buvo siekiama didelės skaitytojo brandos. Mokydamiesi svetimų (t. y. graikų, hebrajų ir kt.) kalbų, čia studijuojantys jaunuoliai pereidavo keletą skaitymo gebėjimų ugdymo etapų – nuo pasirengimo (gramatikos pagrindų suvokimo) iki sklандаus ir raiškaus skaitymo, tekstų pažodinio vertimo, komentavimo ir kt. Skaitytojų tarpusavio bendravimas vyko viešai per užsiėmimus, disputus, ginant mokslines tezes, atliekant deklamacijas ir vaidini-

⁴³ Apie tai, kaip apie būtinybę, be kurios realizacijos neįmanoma normali mokslo raida, yra kalbėjęs Vilniaus universiteto profesorius akademikas Vytautas Kubilius (1928–2004) [25].

mus, taip pat pasitelkiant naujai sukurtus mokslinius ir literatūrinius tekstus. Bendruomenės lektūros pasirinkimą ir vertinimą lėmė universiteto bibliotekoje sukauptos, akademinėje aplinkoje prieinamos knygos, mokymo programose numatyti autoriai ir visose Europos jėzuitų mokymo įstaigose puoselėtos vertybės. Daugelis autorių netiesiogiai kalba apie kryptingai ugdytą universiteto klausytojų skonį lektūrai, universiteto aplinkoje naudotas skaitymo strategijas, sietinas su retorikos mokymu, literatūrine kūryba, mokykliniu teatru ir kt. Profesoriams būdingą aukštą spaudinių pasirinkimo, informacijos suvokimo ir panaudojimo lygį liudija mokslinė produkcija ir išlikę, bet mažai tirti asmeniniai profesorų knygų rinkiniai.

Išanalizuota literatūra liudija, kad dėmesys istoriniams skaitybos klausimams Lietuvoje dar yra nepakankamas. Mažai tirtos marginalijos bendruomenės narių skaitytose knygose, su skaityba susiję archyvų dokumentai, todėl tokio pobūdžio darbai naujais aspektais ir vertingais rezultatais galėtų papildyti jau esamus duomenis. Problemos sprendimo trukdžių kyla dėl to, kad šiuos tyrimus būtina siesti su Vilniaus universiteto raida, hipotezes ir jų įrodymą pagrindžiant patikimais istoriniais šaltiniais, o nepaisant galimybės pasirinkti įvairias tyrimų kryptis, dėl objekto specifikos sudėtinga taikyti modernius metodus, kuriais remiantis sėkmingai sprendžiama daugelis aktualių nūdienos skaitybos dalykų. Ir nors su šia problematika susiję tyrimai kol kas atskleidžia tik kai kuriuos Vilniaus universiteto akademinės bendruomenės skaitybos aspektus, publikuotų darbų gausa tiriamoje situacijoje leidžia įžvelgti XVI–XVIII a. Europos kultūriniam elitui būdingas skaitybos tendencijas, praturtina bendrą skaitybos ir skaitymo kultūros raidos Lietuvoje suvokimą.

Įteikta 2006 m. balandžio mėn.

NUORODOS

1. ALEKSANDRAVIČIUS, Egidijus. Biržiška, Mykolas. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 3. Vilnius, 2003, p. 235.
2. BANASZEK, Marian. Reformacja i reforma katolicka w Diecezji Wileńskie (1527–1591). Iš *Studia teologiczne*. 5–6. Białystok; Drohiszyn; Łomża, 1987–1988, p. 293–322.
3. BARANOWSKI, Henryk. *Bibliografia Wilna*. Toruń, 1996. XVI, 332 p.
4. BEDNARSKA-RUSZAJOWA, Krystyna. Book from Antique to Enlightenment Borrowed by Vilnius Professors from the University Library between 1805–1816. *Knygotyra*, 1997, t. 33, p. 47–55.
5. BEDNARSKA-RUSZAJOWA, Krystyna. Iš *Bibliografia Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa*. [interaktyvus] Wrocław: Uniwersytet Jagielloński, 2006 [žiūrėta 2006 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.inib.uj.edu.pl/bibliografia/ruszajowa.htm>>

6. BEDNARSKA-RUSZAJOWA, Krystyna. Šviečiamojo amžiaus mokslininkų skaitybos tyrimų metodologija [Metodologia badań nad czytelnictwem uczonych okresu Oświecenia]. *Knygotyra*, 1993, t. 20 (27), p. 5–14.
7. BEDNARSKI, Stanisław. *Upadek i odrodzenie szkół Jezuickich w Polsce*. Orig. išl.: Kraków, 1933. Kraków, 2003.
8. BERENIS, Vytautas. Knygos kultūra ir mentalitetų istoriniai tyrimai. *Knygotyra*, 2003, t. 41, p. 44–53.
9. BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. T. 1. Kraków, 1899. 487 p.
10. BIEŚ, Andrzej Paweł. *Polonica W archiwum Rzymskim Towarzystwa Jezusowego*. T. 2. Krakow, 2003. 374 p.
11. BIRŽIŠKA, Mykolas. Apie Vilniaus universiteto bibliotekos skaitytojus XIX a. pradžioje. Parengė Vytautas Jurgutis. Iš *Lietuvos bibliotekų istorijos*. Vilnius, 1984, p. 60–63.
12. BRENSZTEJN, Michał. *Biblioteka uniwersytecka w Wilnie do roku 1832*. Wilno, 1925. 162 p., 2 iliustr. lap.
13. BUMBLAUSKAS, Alfredas ir kt. *Vilniaus universitetas. 1579–1999*. Vilnius, 1999. 108 p.
14. BURY, Richard de. *Philobiblon, arba Apie meilę knygoms=Philobiblon, sive de Amore librorum*. Vertėja Irena Jackevičienė. Vilnius, 2001. cxxvii, 24 p.
15. CYBULSKI, Radosław. Józef Zawadzki – Księgarz, drukarz, wydawca. Ossolineum, 1972.
16. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 2002. 266 p. XXIV, 298 p.
17. DAROWSKI, Roman. *Filozofia w szkołach jezuickich w Polsce w XVI wieku*. Kraków, 1994. 450 p.
18. DUBAUSKAS, Stanislovas. Grodeckas, Gottfriedas Ernestas. Iš *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*. Vilnius, 1997, p. 121.
19. GLOSIENĖ, Audronė. Skaitybos psichologija. Skaitybos sociologija. Iš *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*. Vilnius, 1997, p. 333.
20. GUDAVIČIUS, Edvardas. *Lietuvos europėjimo keliais: istorinės studijos*. Vilnius, 2002. 384 p.
21. IVAŠKEVIČIENĖ, Genovaitė. Skaitytojai ir skaitymo tyrimai; Skaitymo esmė, funkcijos ir motyvacija. Skaitymo procesas. Iš *Biblioteka ir skaitytojas: teminis straipsnių rinkinys*. Vilnius, 2001, p. 29–37.
22. JANKEVIČIŪTĖ, Giedrė. Drėma Vladas. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 5. Vilnius, 2004, p. 137–138.
23. *Jezuicka ars educandi..* Redaktoriai: Maria Wolańczyk; Stanisław Obirek. Kraków, 1995. 228 p.
24. KAZAKEVIČIUS, Rimgaudas. Bizijai, Steponas Laurynas (Bizio). Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 3. Vilnius, 2003, p. 271.
25. KUBILIUS, Vytautas. Literatūros istorija lūžių laike. Iš *Istorijos rašymo horizontai*. Vilnius, 2005, p. 15–22.
26. KUOLYS, Darius. *Asmuo, tauta, valstybė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinėje literatūroje*. Vilnius, 1992. 246 p.
27. *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 6. Vilnius, 1980. 640 p.
28. *Lietuvių kalbos žodynas*. Lietuvos TSR mokslų akademija; Lietuvių kalbos ir literatūros institutas. T. 1. Antras leidimas. Vilnius, 1968. XXX, 1230 p.
29. *Lietuvių kalbos žodynas*. Lietuvos TSR mokslų akademija; Lietuvių kalbos ir literatūros institutas. T. 12. Antras leidimas. Vilnius, 1981. XX, 1220 p.
30. *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis: istorijos šaltinių antologija*. Sudarė ir parengė Kazys Grigas, Vincas Kryževičius, Ingė Lukšaitė. Vilnius, 1994. 352 p., 1 žml. lap.
31. LUKŠAITĖ, Ingė. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje*. Vilnius, 1999. 648 p.

32. MATULAITYTĖ, Stasė. Kisarauskas, Vincas. Iš *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 169–170.
33. MATULAITYTĖ, Stasė. *Senoji Vilniaus universiteto astronomijos observatorija ir jos biblioteka*. Vilnius, 2004. 416 p.
34. MOZŪRAITĖ, Vita. *Profesinės etikos ABC bibliotekininkams*. Vilnius, 2001. 80 p.
35. NATONÓNSKI, Bronisław. Juraha (Juracha) Giedroyć Kazimierz. Iš *Polski słownik biograficzny*. T. 11. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1964–1965, p. 331.
36. NAVICKIENĖ, Aušra. Stanevičius, Simonas. Iš *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 347.
37. PACEVIČIUS, Arvydas. Vilniaus universitetas Komunikacijos fakultetas. [interaktyvus]. Vilnius: VU Komunikacijos fakultetas, 2003–2006 [žiūrėta 2006 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kf.vu.lt/?s0=fakultetas&s1=darbuotojai&s2=pavecicius>>
38. PACEVIČIUS, Arvydas. Skaitymas. Iš *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra*: tyrinėjimai ir vaizdai. Sudarė Vytautas Ališauskas, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, Rimvydas Petrauskas, Eligijus Raila. Vilnius, 2001, p. 378–396.
39. PAULAUŠKIENĖ, Aldona. *Lietuvių kalbos morfologijos apybraiža*. Vilnius, 1983. 394 p.
40. PAULAUŠKIENĖ, Aldona. *Lietuvių kalbos morfologija*: paskaitos lituanistams. Vilnius, 1994. 432 p.
41. PIECHNIK, Ludwik. *Dzieje Akademii Wileńskiejskiej*. T. 1. : Początki Akademii Wileńskiejskiej, 1570–1599. Rzym, 1984. 266 p.
42. PIECHNIK, Ludwik. *Dzieje Akademii Wileńskiejskiej*. T. 2. : Rozkwit Akademii Wileńskiejskiej w latach 1600–1655. Rzym, 1983. 262 p.
43. PIECHNIK, Ludwik. *Academia Universitas Societatis Jesu najstarsza uczelnia wileńska*. Iš *Z dziejów Almae Matris Vilnensis...* Kraków, 1996, p. 221–234.
44. PIESARSKAS, Bronislovas. *Didysis anglų–lietuvių kalbų žodynas*=The English–Lithuanian dictionary. Vilnius, 1998. 1136 p.
45. PIROČKINAS, Arnoldas; ŠIDLAUSKASKAS, Algirdas. *Mokslas senajame Vilniaus universitete*. Vilnius, 1984. 240 p.
46. PLEČKAITIS, Romanas. *Lietuvos filosofijos istorija*. Vilnius, 2004. 736 p.
47. PUCHOWSKI, Kazimierz. *Edukacja historyczna w jezuickich kolegiach Rzeczypospolitej, 1565–1773*. Gdańsk, 1999. 328 p.
48. RABKAUSKAS, Paulius. *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*. Sudarė Liudas Jovaiša. Vilnius, 2002. 544 p.
49. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Brenszteinas, Michałus Eustachijus. Iš *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 72.
50. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Skaitymas. Iš *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 333–334.
51. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. *Žodžiai apie knygą* : skaitytojo kraitė. Vilnius, 1998. 208 p.
52. SAMĖNAS, Alydas. Lektologija. Iš *Teoriniai bibliotekininkystės pagrindai*. Vilnius, 1995, p. 188–207.
53. *Senų ir retų spaudinių fondų knyga*. Vilniaus valstybinio universiteto mokslinė biblioteka. [rankraštis]. Vilnius, 1972–1974. Vilniaus universiteto biblioteka, Retų sp. sk. archyvas.
54. ŚMIGIELSKI, Jerzy; WROSZEK, Adam. Herberski Wincenty Onufry Genergoriusz. Iš *Polski słownik biograficzny*. T. 9. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1960–1961, p. 433–434.
55. SVAREVIČIŪTĖ, Kristina. Graikų kalba spausdintos knygos Vilniaus universiteto bibliotekoje. Iš *Krakowsko-wileńskie studia slawistyczne*=Krokuvos ir Vilniaus slavistikos tyrinėjimai. T. 2. Kraków, 1997, p. 329–334.

56. TUMELIS, Juozas. Vladislovas Aleksandras Daukša (Dauxa). Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 4. Vilnius, 2003, p. 532.
57. ULČINAITĖ, Eugenija. Europos humanistų knygos Lietuvoje (XVI–XVII a.). Iš *Bibliotekos metraštis*. Vilniaus universitetas. Vilnius, 2000, p. 41–57.
58. ULČINAITĖ, Eugenija. Jėzuitų „Metiniai pranešimai“ (Annuae litterae) – krikščionybės įtvirtinimo Lietuvoje XVI–XVIII amžiuje kronika. Iš *Lietuvos krikščionėjimas Vidurio Europos kontekste*. Sudarė Vydas Dolinskas. Vilnius, 2005, p. 322–326.
59. ULČINAITĖ, Eugenija; JOVAIŠAS, Albinas. *Lietuvių literatūros istorija*. Vilnius, 2003. 526 p.
60. VANAGAS, Vytautas. *Lietuvių rašytojų sąvadas*. Vilnius, 1996. 656 p.
61. VETEIKIS, Tomas. *Graikų kalbos studijos ir graikiškoji kūryba Lietuvoje XVI–XVII amžiuje* : daktaro disertacija. Vilnius, 2004. 268 p. [rankraštis].
62. *Vilniaus universitetas* : bibliografijos rodyklė (1990–2003). Vilnius, 2004. 340 p.
63. *Vilniaus universiteto istorija 1579–1803*. Vilnius, 1976. 320 p.
64. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 6. Vilnius, 2004. 832 p.
65. VLADIMIROVAS, Levas. 400 metų kultūros, švietimo ir mokslo tarnyboje. Iš *Apie knygas ir bibliotekas*: straipsnių rinkinys. Vilnius, 2002, p. 47–112.
66. VLADIMIROVAS, Levas. *Vilniaus universiteto biblioteka*. Vilnius, 1958. 108 p.
67. *Wielka encyklopedia powszechna*. Państwowe wydawnictwo naukowe. T. 12. Warszawa, 1969. 888 p., 39 iliustr. lap.
68. *Wielka encyklopedia powszechna*. Państwowe wydawnictwo naukowe. T. 3. Warszawa, 1964. 840 p., 32 iliustr. lap.
69. ZAVECKIENĖ, Žiedūnė. Daukantas, Simonas. Iš *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 86.
70. ZAVECKIENĖ, Žiedūnė. Jurgutis Vytautas. Iš *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 150.
71. ŻBIKOWSKA-MIGOŃ, Anna. *Książka naukowa w kulturze Polskiego Oświecenia*. Wrocław, 1977. 196 p.
72. ŽUKAS, Vladas. Nezabitauskis-Zabitis, Kajetonas Rokas. Iš *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 272–273.
73. ŽUKAS, Vladas. Rimantas Juozas. Iš *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 313.
74. *Рукописный сборник лекций, статей, писем, заметок, рецензий Яна Снядецкого...* [Vilnius], (1805–1828). Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1511, ap. 1, b. 26.

RESEARCH INTO THE READING PROCESS OF OF THE ACADEMIC COMMUNITY OF THE OLD VILNIUS UNIVERSITY: ASPECTS OF HISTORIOGRAPHY

ASTA KRAKYTĖ

Abstract

The article provides a general overview of the research into the reading process of the academic community of Vilnius University in 1579–1832 derived from significant research in librarianship and book science. It presents sources and strategies to reveal the multifaceted relations existing between literature, the reader, priorities, the environment, results, etc. This article also analyzes works in humanities and social sciences with significantly reliable data related to particular aspects of the issue. After investigating works of Lithuanian and Polish scientists M. Brensztejn, L. Piechnik, M. Biržiška,

L. Vladimirovas, P. Rabikauskas, D. Kuolys, etc., and comparing their deductions, it was observed that reading at Vilnius University in 1579–1832 was influenced by programs of sciences and official regulations of the Jesuit order no less than by local conditions. It is important to emphasize the remarkable influence of the characteristic classical model of education, applied at the University since 1579 and based on the learning of Latin, Greek and Hebrew language. Some changes were made to the local system of education since the middle of the 18th century due to the influence of the Piar order, but Jesuit authority directed the institution until 1832.

Referred articles show that the process of education in Vilnius University was intended to promote a high level of maturity of the reader. During the process of learning new languages, students went through different stages of reading, improving their skills by interpretation and analysis. This was further cultivated in disputations, theatre performances and promoted by creating new texts, especially occasional publications. This process is reflected in numerous publications and manuscripts written by professors and students. Data accumulated in referred articles show that the usage of literature by academic community was influenced by books collated by University Library and traditional values common for the establishment of higher education for all parts of Europe that were under the leadership of the Jesuit order. In spite of the fact that the main part of reading sought by academic society was composed of professional literature, professors of Vilnius University were distinguished by rather broad reading interests typical to well-educated persons of their time and assimilated humanistic ideals embedded in Vilnius University by the Jesuit order.

Although there are many ways to solve present-day issues of categorizing the reading process, material, strategies etc., sufficient attention to historical approaches has not been given in Lithuania. Many investigations into this area do not reveal the situation well. Yet, even selected quality research into this process can provide us with new directions for research and decision-making, and can increase our knowledge of the development, tendencies and culture of reading in all of Lithuania during the 16–19 centuries.

SENOJO VILNIAUS UNIVERSITETO AKADEMINĖS BENDRUOMENĖS SKAITYBOS TYRIMAI: ISTORIOGRAFIJOS ASPEKTAI

ASTA KRAKYTĖ

Santrauka

Straipsnyje analizuojama Vilniaus universiteto akademinės bendruomenės skaitytba 1579–1832 metais. Daug dėmesio skiriama M. E. Brensztejno, M. Biržiškos, K. Bednarskos-Ruszajowos, L. Piechniko, R. Plečkaičio, D. Kuolio darbams, atskleidžiantiems būdingas problemas, iškilančias nagrinėjant daugelį panašių istorinių klausimų. Aptartų darbų visuma leidžia kalbėti apie ypatingą visuomenės grupę, pasižymėjusią aukšta skaitymo kultūra, sietina su tos epochos išsilavinusiam žmogui būdingomis savybėmis ir humanistiniais idealais, Vilniaus universitete įtvirtintais jėzuitų ordino ir gyvasiais čia beveik iki pat 1832 metų.

Išanalizuoti Lietuvos ir Lenkijos mokslininkų darbai padeda aiškiau suvokti to meto skaitytbos situaciją Vilniaus universitete, o tiesiogiai ir netiesiogiai šiuose darbuose atsiskleidžiantys skaitytbos aspektai leidžia išskirti tam tikras skaitytbos strategijas, toliau analizuoti skaitytbos gebėjimus, spaudinių pasirinkimo, informacijos suvokimo, panaudojimo lygį. Mažai tirti šios bendruomenės narių knygų rinkiniai, marginalijos asmeninėse knygose, su skaitytba susiję rankraštiniai dokumentai. Tokie darbai ateityje padėtų tiksliau apibrėžti senojo Vilniaus universiteto akademinės bendruomenės reikšmę ir įtaką visuomenėje, praturtintų bendrą skaitytbos kultūros raidos Lietuvoje suvokimą.